

4. Про судову практику у справах про необхідну оборону: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 р. // Вісник Верховного Суду України. — 2002. — № 3. — С. 17–19.
5. Кузнецова Н. Ф., Курипос Б. А. Отягчающие и смягчающие обстоятельства, учитываемые при определении меры наказания. Примеры наказания по советскому уголовному праву. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1958. — 315 с.
6. Советское уголовное право. Общая часть. — М.: Юрид. лит., 1969. — 285 с.
7. Ткаченко В. Ответственность за превышение пределов необходимой обороны // Социалистическая законность. — 1977. — № 10. — С. 60–61.
8. Советское уголовное право. — М.: Юрид. лит., 1966. — 666 с.
9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Загальна частина / За заг. ред. М. О. Потембька, В. Г. Голчаренка. — К.: Форум, 2001. — 393 с.
10. Пруда В. Поняття перевищення меж необхідної оборони за Кримінальним кодексом України 2001 р. // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали VIII регіон. наук.-практ. конф. (13–14 лютого 2002 р.) / Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. Юрид. ф-т. — Л., 2002. — С. 265–267.
11. Блищєк С. Обставини, що виключають злочинність діяння в зарубіжному та українському законодавствах // Міліція України. — 2003. — № 9. — С. 20–21.
12. Зуев В. Л. Необходимая оборона, крайняя необходимость и иные обстоятельства, исключающие преступность деяния: Вопросы квалификации и судебно-следственной практики // Юридический мир. — 2001. — № 8. — С. 29–42.
13. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / Відп. ред. С. С. Яцєнко. — 2-ге вид., перероб. та допов. — К.: А.С.К., 2002. — 968 с.

УДК 343.54/55

О. М. Сікан

СІМ'Я ЯК ОБ'ЄКТ ОХОРОНИ ЗГІДНО З КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

У перехідний до ринкової економіки період, коли можливості держави у підтримці соціальної сфери усіляк обмежені, необхідно оберати такі напрямки соціальної політики, які дозволять зберегти від руйнації фундаментальні цінності суспільства та направляти на їх захист основні ресурси держави. Одним з таких пріоритетів і має стати сім'я, яка є фундаментальним соціальним середовищем, що впливає на становлення і існування людини духовно та фізично.

Цінність сім'ї та її особлива роль у суспільному розвитку та формуванні кожної окремо взятої людини визнана і світовим співтовариством. Чому засвідчує ряд прийнятих нормативно-правових актів: Загальна декларація прав людини, прийнята Організацією Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р., в якій закріплюються головні для вибору пріоритетів соціальної політики положення про те, що «сім'я є природним та основним осередком суспільства і має право на захист з боку суспільства і держави» (ст. 16) [5, 14–17].

Та ж ідея знайшла своє втілення і в прийнятому ООН 16 грудня 1966 р. Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (ст. 10) [5, 14–17].

Основні принципи відносно охорони інтересів сім'ї та неповнолітніх містяться також в прийнятій ООН 3 грудня 1986 р. Декларації про соціальні та правові принципи відносно захисту та добробуту дітей, особливо при передачі дітей

на виховання та їх всиновлення на національному та міжнародному рівнях [3, 41, 47, 268–323]; 14 грудня 1990 р. ООН були прийняті Керівні засади для попередження злочинності серед неповнолітніх (Ер-Рядські керівні засади); Мінімальні стандарти правил ООН відносно здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекинські правила); а також 28 листопада 1989 р. Конвенція про права дитини [341, 47, 268–323]. Ратифікація Україною міжнародно-правових актів та проголошення в Конституції України положення про те, що «сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою» (ч. 3 ст. 51) свідчить про те, що Україна також приєдналася у данному питанні до світового співтовариства і одним з пріоритетних напрямків соціальної політики визначила охорону інтересів сім'ї [1, 142].

Окрім Конституції та міжнародно-правових актів більш детально інтереси сім'ї охороняються галузевим законодавством: цивільним, сімейним, трудовим, адміністративним, а також кримінальним.

Слід зазначити, що кримінально-правові засоби захисту держава застосовує в той час, коли норми інших галузей законодавства виявляються неефективними або недостатніми. Застосування засобів кримінально-правової охорони як крайньої міри має бути своєчасним, ефективним та достатнім. Тому вважаю за необхідне, звернути увагу на наявність у Кримінальному кодексі України норм, направлених на захист інтересів сім'ї та неповнолітніх.

Обсяг кримінально-правової охорони інтересів сім'ї та неповнолітніх багато в чому визначається розповсюдженістю та ступенем суспільної небезпеки реально існуючих посягань на вказані інтереси, національними особливостями країни, рівнем суспільної правосвідомості.

Відносно характеристики ступеня суспільної небезпеки реально існуючих посягань на вказані інтереси слід зазначити, що багато вчених характеризують сучасний стан сім'ї як кризовий [6, 51].

Дослідження вчених свідчать, що значна кількість злочинів скоюється на побутовому ґрунті в результаті внутрішньосімейних негараздів [4, 14].

Але, незважаючи на суспільну значимість інституту сім'ї, Кримінальний кодекс України не містить в Особливій частині окремого розділу з переліком норм, направлених на захист інтересів сім'ї та неповнолітніх, як, наприклад, Кримінальний кодекс РФ, Кримінальний кодекс Іспанії, Кримінальний кодекс ФРН та інші.

Норми ж, які можна визначити, як направлені на захист інтересів сім'ї та неповнолітніх, хоча і знайшли своє закріплення у Кримінальному кодексі, але містяться в різних розділах, що у свою чергу значно погіршує їх застосування, а тому і своєчасність та ефективність охорони інтересів сім'ї та неповнолітніх від злочинних посягань.

Враховуючи викладене, вважаю за доцільне для забезпечення належної охорони сімейних правовідносин та неповнолітніх наслідувати приклад зарубіжних країн, у кримінальному праві яких боротьба із злочинами, що посягають на інтереси сім'ї та неповнолітніх, вже давно має пріоритетний характер. Для цього пропоную виділити статті, направлені на охорону сім'ї та неповнолітніх,

в окремий розділ Особливої частині Кримінального кодексу України «Злочини проти сім'ї та неповнолітніх».

Слід зазначити, що інтереси сім'ї і неповнолітніх тісно пов'язані, тому вони є єдиним родовим об'єктом кримінально-правової охорони, в якому можна виділити два види об'єкти: 1) інтереси сім'ї; 2) інтереси неповнолітніх.

Злочини проти сім'ї та неповнолітніх на основі вказаних видових об'єктів доречно згрупувати у дві групи: 1) злочини проти сім'ї; 2) злочини проти неповнолітніх.

Беручи до уваги безпосередні об'єкти, на які посягає конкретне злочинне діяння, до злочинів, направлених проти сім'ї, слід віднести такі склади злочинів:

1) підміна дитини (ст. 148), де безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування сім'ї, збереження родинних зв'язків новонародженої дитини зі своєю кровною сім'єю;

2) ухилення від сплати аліментів на утримання дітей (ст. 164) — в данному складі злочину, можна сказати, між собою конкурують два безпосередніх об'єкти, тобто, з однієї сторони, злочинне діяння спричиняє шкоду суспільним відносинам, що забезпечують нормальне функціонування сім'ї, а з іншого — порушує інтереси дітей, в частині отримання коштів на їх утримання, встановлених рішенням суду. Але вважаю, що основним безпосереднім об'єктом в даному злочині все ж є інтереси сім'ї, в частині отримання коштів на дитину, оскільки сім'я неотримуючи встановлені судом кошти на дитину, обмежує свої потреби та спрямовує їх на основні потреби дитини, тому інтереси дитини в частині отримання коштів будуть виступати в данному складі злочину як додатково-обов'язковий об'єкт;

3) ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків (ст. 165), де безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальне функціонування сім'ї, та порядок сплати коштів на утримання непрацездатних батьків;

4) розголошення таємниці усиновлення (удочеріння), де безпосереднім об'єктом є нормальне функціонування сім'ї, збереження таємниці усиновлення (удочеріння) дитини (ст. 168);

5) незаконні дії по усиновленню (удочерінню) (ст. 169), безпосереднім об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальне створення та функціонування сім'ї, встановлений порядок усиновлення (удочеріння).

Безпосереднім об'єктом злочинних посягань, направлених проти неповнолітніх, є права та законні інтереси неповнолітніх [7, 33–40]. Тому вважаю, що до даної групи слід віднести:

1) втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304), безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, що забезпечують права і законні інтереси неповнолітніх, здійснення батьківських обов'язків ті інших осіб, відносно їх виховання, навчання та захисту;

2) експлуатацію дітей (ст. 150), безпосереднім об'єктом у даному складі є права та законні інтереси неповнолітнього, його фізичне та психічне здоров'я;

3) умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117), безпосередній об'єкт — життя дитини;

4) неналежне виконання обов'язків з охорони життя та здоров'я дітей (ст. 137), безпосередній об'єкт — інтереси дитини, відносно належного виконання обов'язків батьками, опікунами, піклувальниками, вихователями, викладачами, особами, на яких покладено обов'язок збереження та охорони життя та здоров'я дитини;

5) зловживання опікунськими правами (ст. 167) — безпосереднім об'єктом виступають інтереси неповнолітніх відносно належного здійснення опіки;

6) злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, у відношенні до якої встановлено опіку або піклування (ст. 166), безпосереднім об'єктом даного злочину є обов'язки по догляду за дитиною;

7) статеві відносини з особою, що не досягла статевої зрілості (ст. 155), безпосередній об'єкт — недоторканність неповнолітньої (неповнолітнього);

8) розтління неповнолітніх (ст. 156), безпосередній об'єкт — статева свобода, моральні принципи та настанови неповнолітніх [2, 131].

Вважаємо, що об'єднання в окремому розділі статей, направлених на захист інтересів сім'ї та неповнолітніх, забезпечить їх своєчасну, достатню та ефективну охорону.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради. — 1996. — № 30.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 25–26.
3. Международные акты о правах человека: Сб. док. — М., 1999.
4. Ким Е. П. Преступность в сфере бытовых отношений и ее предупреждение: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — М., 2002.
5. Корбут Л. В., Полсина С. В. Международные конвенции и декларации о правах женщин и детей: Сб. унів. и регион. междунар. док. — М., 1997.
6. Малікова М. Г. Проблеми злочинності в сім'ї // Следователь. — 2006. — № 5.
7. Попомарев П. Г. Уголовная ответственность за преступные посягательства на семью и несовершеннолетних // Российский следователь. — 2001. — № 8.

УДК 343.265

Д. С. Смоков

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ІНСТИТУТ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ІЗ ВИПРОБУВАННЯМ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

За чинним кримінальним законодавством, у ст. ст. 75–78, 79 КК, визначаються порядок та умови застосування особливої форми кримінальної відповідальності — звільнення від відбування покарання із випробуванням. Конкретний зміст цього інституту передбачає державний осуд і визнання особи винною

© Д. С. Смоков, 2007